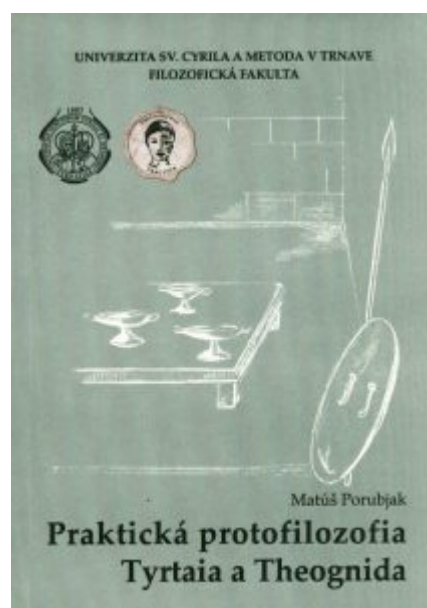

Praktická protofilozofia archaických lyrikov

Peter Takáč

Takáč, P.: Praktická protofilozofia archaických lyrikov. In: *Ostium*, roč. 15, 2019, č. 3.

Matúš Porubjak: *Praktická protofilozofia Tyrtaiia a Theognida*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 2018, 104 s.

Počiatky gréckej filozofie sa nám všeobecne spájajú najmä s predsókratovcami ako boli napríklad Thalés, Anaximénés, Anaximandros, Pythagoras, Parmenidés či Zénón z Eley. Samotného Sókrata máme zase tendenciu vnímať vo filozofii ako určitý mílnik, pretože Sókratovo filozofovanie presunulo svoje ťažisko od tzv. prírodnej filozofie k dialogickému typu uvažovania. Matúš Porubjak má vo svojej knihe *Praktická protofilozofia Tyrtaiia a Theognida* ambíciu poukázať na prítomnosť skorších prvkov filozofického myslenia v archaickej gréckej lyrike Tyrtaiia zo Sparty a Theognida z Megary. Čitateľovi tak ponúka uceleným a zrozumiteľným spôsobom náhľad do praktickej protofilozofie gréckych archaických lyrikov.

V prvej kapitole (s. 13 - 38) sa Porubjak zamýšľa nad protodefiníciou zdatnosti, tak ako ju formuloval vo svojich výchovných bojových básňach Tyrtaios zo Sparty. Porubjak analyzuje elégiu v zlomku číslo dvanásť, v ktorom si všima dôležitosť a zároveň premyslenú vystavanosť jeho formálnej štruktúry. Autor uvádza, že môžeme jasne určiť pasáž v dvanástom zlomku básne, ktorú môžeme označiť ako prvú definíciu v dejinách antickej literatúry. V prospech tejto definície autor uvádza, že podobnú pasáž, ktorá by obsahovala identickú, alebo veľmi podobnú formu definície, nenachádzame ani u Homéra a ani u Hesióda. Premyslená štruktúra dvanásteho Tyrtaiiovho zlomku odráža nový typ myslenia, ktorý máme tendenciu pripisovať až neskorším predsókratovcom.

Tyrtaiove verše o zdatnosti sú vystavané takým spôsobom, aby vyvolali u poslucháčov emocionálnu a zároveň aj racionálnu odozvu. Zdatnosť (*aréte*) je niečo, čo poznajú doboví poslucháči už od Homéra. To čo robí Tyrtaios je, že zo všeobecnej Homérskej zdatnosti (sumy všetkých zdatností) vyberá a vyzdvihuje *thúridos alké* - ultimátnu zdatnosť, ktorá je najlepšou a najkrajšou ozdobou skutočného spartského muža (s. 16). Apel na racionálny rozmer vo veršoch si Porubjak všima na Tyrtaiovom

prístupe k vymedzeniu zdatnosti pomocou negácie. Tyrtaios sa tak snaží poslucháčom ukázať, že mať zdatnosť a byť dobrým mužom je u Homéra spájané výhradne s určitou konkrétnou kvalitou, ktorá je reprezentovaná činmi. Tyrtaios tieto homérske zdatnosti odmieta ako nedostačujúce a sústredí sa na zdatnosť *thúridos alké*, ktorú ako prvý definuje a v prospech ktorej uvádza, že je matkou všetkých zdatností (s. 17). *Thúridos alké* zastupuje v Tyrtaiových veršoch *definiendum*, pomocou ktorého je možné následne identifikovať zdatnosť (*arété*), ktorá zaujíma postavenie *definiens*. Vysvetlenie prečo je *thúridos alké* pre Tyrtaiu vrcholnou zdatnosťou nájdeme práve v zlomku č. 12 a v následne použitých argumentoch. Tie je možné rozdeliť na dva argumentačné prúdy. Prvým je argumentácia, ktorá sa opiera o vlasť, cez použitie termínov *polis* a *démos*, teda obec a ľud (s. 18). Druhým dôvodom a argumentom súčasne je ochota a pripravenosť spartského bojovníka za tieto hodnoty nielen bojovať, ale položiť za ich naplnenie v boji aj život. Práve v týchto dvoch rovinách si Porubjak všima modely fungovania altruistického správania u archaických Grékov. Výhody, ktorých sa jedinec vzdáva v prospech obce ako celku, sú spoločnými hodnotami reprezentovanými obcou, ktoré sa stávajú nadradenými voči osobným výhodám jednotlivca. Výmenou za straty osobných výhod získava jedinec podiel na sláve, vyšší spoločenský status, zabezpečenie a trvalú ochranu svojich genetických príbuzných ostatnými členmi *polis*. Tento systém recipročného správania je tak stabilizovaný prostredníctvom mechanizmov ocenenia a podpory. Boj za vlasť a preferovaná osobná zdatnosť sa tak stávajú hlavným odkazom Tyrtaiových veršov. Tyrtaiova lyrika má teda za cieľ zvýšiť udatnosť bojovníkov a potlačiť v nich zbabelosť, alebo nesúdržnosť. Zjednodušene by sa dalo povedať, že motivuje k boju za vlasť. Tyrtaiove verše mali pevnú oporu v spartských zákonoch. Kým Homér vo svojich veršoch hovorí, že umrieť za vlasť nie je ničím nepekným, Tyrtaios už vo svojej eléгии označuje boj za vlasť za niečo krásne a nanajvýš dobré.

Ďalšou prezentovanou témou je skúmanie významu recipročného správania v hoplitskej reforme. Štýl boja hoplitov bol podmienený práve recipročným správaním, ktoré autor argumentačne podopiera hoplitským spôsobom boja (s. 25 - 31). Muži stojaci v rade vedľa seba svojim štítom chránili bojovníka po svojom pravom boku, a tak vytvárali neprestupnú stenu odolnú voči útokom nepriateľa. Nevyhnutnosť reciprocity a zdatnosti bola základom pre úspech v boji. Ak by iba jeden bojovník zo strachu či zbabelosti porušil formáciu, tak by ohrozil bojaschopnosť a neprestupnosť celej bojovej formácie. Práve posilneniu aspektu odvahy a zdatnosti venuje Tyrtaios hlavné jadro svojej básne. Porubjak sa v ďalšom texte sústreďuje na Tyrtaiove opisy hanby a zbabelosti, ktoré boli pre spartských bojovníkov tým najhorším čo ich mohlo ohroziť. Naopak, zdatnosť a statočnosť v boji bolo to, čo ich posilňovalo. Ďalším dôležitým aspektom bolo sociálne stieranie hraníc medzi spoločenskými vrstvami, nakoľko si boli hopliti v boji rovní. Rovnosť, vzájomná ochrana a pomoc v boji podporovala bojového ducha, stabilizovala bojovú formáciu a prispievala k víťazstvám na vojnovom poli. Tyrtaiove verše boli tie, ktoré spartskí hopliti spievali cestou do vojen.

Druhá kapitola (s. 39 - 94) je venovaná Theognidovi z Megary a jeho lyrickej zbierke *Theognidea*. Porubjak sa u Theognida zameriava na dve úrovne problémov. Prvá úroveň (s. 44 - 61) sa zaoberá analýzou gréckeho filozofického termínu *sófrsyné*. Umiernenosť (*sofrsyné*) je tu prezentovaná v troch rovinách. V prvej jednotlivcom (individualitou), v druhej obcou, ktorá je zároveň politickou témou - na ktorej sa podieľajú všetci príslušníci *polis*. A poslednej, tretej (božskej) je umiernenosť demonštrovaná prostredníctvom neistoty prameniacej z premenlivej vôle gréckych bohov nad osudom človeka. V prvej rovine jednotlivca si človek prostredníctvom objavenia správnej miery môže užívať rovnakou vyváženou mierou radosti aj starosti, ktoré mu život prináša. Vyvažovaním nachádza správnu mieru, ktorá mu umožňuje lepšie znášať rany osudu. V rovine obce umiernenosť (*sófrsyné*) prispieva k správne a vhodne správaniu jej občanov. Túto rovinu charakterizuje prítomnosť spravodlivosti v obci, ktorá je vyjadrená prostredníctvom zákonov. A v tretej božskej rovine umiernenosť umožňuje človeku nahliadať na vrckavosť a premenlivosť božských síl na život človeka.

V druhej úrovni (s. 62 - 78) sa do autorovho zorného poľa v skúmaní Theoginidovej lyriky dostáva

problematika ľudskej prirodzenosti a výchovy opísanej v *Theognidei*. Porubjak analyzuje Theognidovo používanie gréckeho termínu *fyó*, ktoré sa stalo základom pre neskorší filozofický termín pre prirodzenosť (*fysis*). Autor reflektuje dve roviny používania tohto termínu v eugenickom (s. 66 - 67) a didaktickom (s. 68 - 69) aspektoch a syntetizuje ich v Theognidovi ako didaktickom eugenikovi (s. 70 - 78). Theognida tak na záver prezentuje ako predobraz sókratovského vychovávateľa. Theognida môžeme vnímať ako archaického lyrika, ktorého dielo reflektuje nielen sociálny, ale aj kultúrno-spoločenský obraz archaického Grécka danej doby.

Záverom môžeme uviesť, že Porubjak sa vo svojej knihe snaží podnetným spôsobom uchopiť motív spájania zdatnosti v procese výučby archaického Grécka v súčinnosti s povahou ľudskej prirodzenosti a poukazuje na prínos ich možnej syntézy. Autorova práca s textom ponúka čitateľovi možnosť silného zážitku a zároveň popularizuje a tým zvyšuje záujem o antický filozofický odkaz. Kniha je vhodná nielen pre odbornú komunitu, ale je napísaná tak, aby bola prístupná a atraktívna aj pre laického čitateľa.

Mgr. Peter Takáč
Katedra filozofie a aplikovanej filozofie
Filozofická fakulta
Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave
Nám. J. Herdu 2
917 01 Trnava
Slovenská republika
e-mail: pete.takac@gmail.com